

بررسی عوامل مؤثر بر ایجاد روحیه کارآفرینی کشاورزان

(مورد مطالعه: شهرستان کرمانشاه)

زهرا کرانی^۱، فیض‌الله منوری فرد^۲ و لاله صالحی^۳

۱. مربی گروه کشاورزی، دانشگاه پیام نور

۲. کارشناس ارشد آموزش کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران

۳. دانشجوی دکتری ترویج کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران

(تاریخ دریافت: ۹۱/۰۷/۲۲ - تاریخ تصویب: ۹۲/۰۶/۰۲)

چکیده

پدیده بیکاری در بین جوانان روستایی و دانش‌آموختگان کشاورزی در سال‌های اخیر افزایش یافته و موجب بروز چالش‌های گوناگونی در زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی شده است. در این میان، برخورداری افراد جامعه از روحیه کارآفرینی فرایند حل مشکلات را آسان می‌سازد؛ بنابراین هدف کلی پژوهش حاضر بررسی عوامل مؤثر بر ایجاد روحیه کارآفرینی در بین کشاورزان است. جامعه آماری پژوهش را کشاورزان سرپرست خانوار تحت پوشش مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی شهرستان کرمانشاه تشکیل دادند (N=۱۶۳۳۹۷). برای جمع‌آوری داده‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک استفاده شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۱۸۵ نفر تعیین شد. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود. روایی محتوایی ابزار اندازه‌گیری با استفاده از پانل متخصصان و پایایی آن با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. یافته‌ها نشان داد بین ایجاد روحیه کارآفرینی و عوامل اقتصادی، سازمانی، محیطی، شخصیتی، سن، تعداد فرزندان و میزان تحصیلات رابطه معناداری وجود دارد. ضریب تعیین (R^2) حاصل از رگرسیون گام‌به‌گام نشان داد که چهار عامل شخصیتی، سن، اقتصادی و محیطی در مجموع ۵۴/۸ درصد از واریانس متغیر وابسته روحیه کارآفرینی را تبیین کردند.

واژه‌های کلیدی: روحیه کارآفرینی، عوامل اقتصادی، عوامل سازمانی، عوامل شخصیتی، عوامل محیطی

مقدمه

از تولید ناخالص داخلی ۲۳ درصد از کل شاغلان کشور را در خود جای داده است (Jamshidifar et al., 2010). به‌رغم افزایش تعداد شاغلان در دو دهه اخیر سهم شاغلان بخش کشاورزی در بازار کار ایران روندی نزولی داشته است (Baseri & Jahangard, 2007). این امر افزایش بیکاری در میان دانش‌آموختگان بخش کشاورزی با تخصص حرفه‌ای و جوانان روستایی را در پی داشته و به یکی از مشکلات جامعه امروز تبدیل شده است (Ghasemi et al., 2008). بیکاران این بخش برای یافتن شغل با مهاجرت به شهرها به بخش‌های غیر

کشاورزی ستون فقرات اقتصاد کشورهای در حال توسعه است و همچنان به نقش حیاتی خود برای توسعه، به‌ویژه در کشورهای کم‌درآمد، جایی که بخش بزرگی از درآمد کل و نیروی کار در بخش کشاورزی است، ادامه می‌دهد. کشاورزی از طریق ایجاد اشتغال در مناطق روستایی و تأمین مواد غذایی با قیمت مناسب در مناطق شهری به رشد درآمد و کاهش فقر در کشورهای در حال توسعه کمک می‌کند (Dethier & Effenberger, 2012). بخش کشاورزی با سهم ۱۱ درصدی

توسعه اقتصادی محسوب می‌شود و تغییر و نوآوری، رشد و تولید خدمات را به همراه دارد (Lordkipanidze & Mikael, 2005). پژوهش‌های دیگر بر نقش ویژگی‌های فردی و شخصی تأکید دارند (Gurel et al., 2010). این در حالی است که بر اساس پژوهش‌ها استدلال شده است که روحیه کارآفرینی باید قدرت بیشتری در پیش‌بینی کارآفرینی نسبت به سایر متغیرهای فردی همچون نگرش‌ها، باورها یا صفات شخصی داشته باشد (Laspita et al., 2012).

روحیه کارآفرینی ناحیه‌ای آگاهانه از ذهن تعریف می‌شود که توجه فردی، تجربیات و رفتار را به سوی رفتار کارآفرینی هدایت می‌کند (Obschonka et al., 2010). روحیه کارآفرینی به قضاوتی درباره داشتن یک کسب‌وکار شخصی برای امرار معاش و همچنین شامل یک نقشه کلی منحصربه‌فرد برای کارآفرین شدن اشاره دارد. بر این اساس Reardon & Pillis (2007) روحیه کارآفرینی را به عنوان «ییتی برای ایجاد یک کسب و کار جدید» تعریف می‌نمایند. اما پرسشی که مطرح می‌شود این است که چه عواملی بر روحیه کارآفرینی اثرگذار است؟ پاسخ اولیه به این پرسش رهیافت ویژگی‌ها ارائه شد یا به عبارت دیگر روحیه کارآفرینی تنها به شخصیت فرد نسبت داده شد (Baum et al., 2007). در این رابطه، عواملی همچون خودکارآمدی، ریسک‌پذیری، تمایل و خوش‌بینی مشخص شد (Fraser & Greene, 2006; Rauch & Frese, 2007). با این حال زمینه‌های بسیاری در تقابل و انتقاد با این رویکرد به وجود آمد (Mitchell et al., 2002). پدیده کارآفرینی در زمینه‌های مختلف و در تعامل نزدیک با افراد دیگر و محیط رخ می‌دهد (Rabinson et al., 1991) و روحیه کارآفرینی صرفاً بر اساس شخصیت فرد تا حدودی برداشت تقلیل‌گرایانه است؛ در نتیجه در تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده این عوامل بر اساس مدل‌های اخیر از روحیه کارآفرینی یکپارچه مد نظر قرار گرفته‌اند (Kuckertz & Wagner, 2010).

از دیدگاه Alison (1990) یک فعالیت کارآفرینی تحت تأثیر عوامل گوناگونی مانند انگیزه‌های فردی، آموزش، فرهنگ و آداب و رسوم، قوانین، سیاست‌ها و دانش فنی است که می‌تواند آثار و نتایج مختلفی را به لحاظ الگوی رفتاری، اقتصادی، اجتماعی و جز این‌ها دربرداشته باشد. Lordkipanidze (2005) بیان می‌کند که روحیه کارآفرینی روستایی به عامل فرهنگی-اجتماعی، محیطی و زیرساختی، اقتصادی و نهادی بستگی دارد. عوامل اجتماعی و فرهنگی از

رسمی اقتصادی وارد می‌شوند و به حاشیه‌نشینی در شهرها می‌پردازند. نتیجه این امر قشر وسیعی از مهاجران غیر متخصص است که درآمدشان کفاف مخارجشان را نمی‌دهد و به منظور برآوردن نیازهای خود ممکن است به هرکاری-حتی غیر قانونی- دست بزنند و به تبع آن اعمالی چون دزدی، اعتیاد، قاچاق، فحشا و نظایر آن گسترش می‌یابد (Afshani, 2009). این در حالی است که بخش کشاورزی برای ایجاد اشتغال و کارآفرینی از ظرفیت بالایی برخوردار است؛ بنابراین ترویج کارآفرینی در جوامع امروزی، که با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی مواجهند، دارای نقش حیاتی است و در سال‌های اخیر سیاست‌گذاران بر توسعه کارآفرینی تأکید ویژه‌ای داشته و آن را مد نظر قرار داده‌اند (Obschonka et al., 2010).

تعاریف متعددی از کارآفرینی (Entrepreneurship) وجود دارد؛ با این حال Mueller & Thomas (2001) بیان می‌کنند که بسیاری از تعاریف معتبر کارآفرینی بر ریسک یا سرمایه‌گذاری تأکید دارند. Hisrich et al. (2007) کارآفرینی را «فرایندهایی از ایجاد چیزی نو و با ارزش به وسیله صرف زمان و تلاش لازم با فرض خطر مالی، روانی و اجتماعی و در نتیجه دریافت سود و پاداش» تعریف می‌کنند. عده‌ای نیز به جنبه‌های ایجاد اشتغال در کارآفرینی توجه دارند و کارآفرین را چنین تعریف می‌کنند: کارآفرینان افراد، گروه‌ها یا مردمی هستند که کسب‌وکار جدیدی را تأسیس و اداره می‌کنند، به گونه‌ای که حداقل برای بیش از یک نفر ایجاد اشتغال کنند. (Kirkwood, 2007). با توجه به تعاریف متعدد کارآفرینی، معمولاً واژه کارآفرینی با ایجاد شغل و کسب‌وکار مترادف شده است، در حالی که اشتغال یکی از آثار کارآفرینی است؛ زیرا ممکن است فعالیت‌های کارآفرینانه اشتغال ایجاد نکنند اما تولید ثروت کنند یا به دانایی بیفزایند (Khosravi Poor, 2008). آنچه در فعالیت‌های کارآفرینی مهم به نظر می‌رسد این است که انسان‌ها به صورت تصادفی وارد فعالیت کارآفرینی نمی‌شوند بلکه آن را به عنوان نتیجه یک انتخاب انجام می‌دهند که تحت تأثیر عوامل متفاوتی قرار دارد (Kruger, 2007). در این راستا، برخی صاحب‌نظران محیط فعالیت را در ایجاد فعالیت‌های کارآفرینانه مؤثر می‌دانند و بیان می‌کنند که زیرساخت‌های کارآفرینانه عناصری همچون، تسهیلات و امکانات زندگی، خدمات، عوارض و قوانین و مقررات را فراهم می‌کند که برای کارآفرینان بسیار مهم است (Eimani & Hashemi, 2008). برخی نیز شرایط اقتصادی را موجب کارآفرینی می‌دانند و معتقدند که کارآفرینی نیروی اصلی

است (Kuckertz & Wagner, 2010); از این رو هدف کلی این پژوهش بررسی عوامل مؤثر بر روحیه کارآفرینی کشاورزان است.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نظر ماهیت از نوع پژوهش‌های کمی، از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ درجه کنترل میدانی و از نظر نحوه گردآوری داده‌ها توصیفی-پیمایشی به شمار می‌آید و در سال زراعی ۹۰-۹۱ طراحی و اجرا شد. جامعه آماری آن را کشاورزان سرپرست خانوار تحت پوشش مراکز ترویج و خدمات جهاد کشاورزی شهرستان کرمانشاه تشکیل می‌دادند (N=۱۶۳۳۹۷). حجم نمونه پژوهش با استفاده از فرمول کوکران و در نظر گرفتن انحراف معیار نمره کل روحیه کارآفرینی معادل ۱۸۵ نفر محاسبه و برای نمونه‌گیری از روش تصادفی سیستماتیک استفاده شد. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌ای در ۶ بخش شامل: عوامل مهارتی (۵ گویه)، عوامل اقتصادی (۹ گویه)، عوامل سازمانی (۹ گویه)، عوامل محیطی (۱۱ گویه)، عوامل شخصیتی (۶ گویه) در قالب طیف لیکرت از خیلی کم تا خیلی زیاد) و روحیه کارآفرینی بود. به منظور تعیین میزان روحیه کارآفرینی کشاورزان از آزمون جامع کارآفرینی^۱ استفاده شد. این پرسشنامه از پنج بخش تشکیل شده است که عبارتند از: توفیق‌طلبی، استقلال‌طلبی، ریسک‌پذیری، خلاقیت و اعتمادبه‌نفس. هریک از این پنج بخش به جز استقلال‌طلبی، که با شش گویه سنجیده می‌شود، با دوازده گویه (صفر برای مخالف و یک برای موافق) سنجیده می‌شوند. بر اساس این پرسشنامه امتیاز مورد قبول و آلفای کرونباخ در صورت حذف مقیاس برای هریک از پنج بخش روحیه کارآفرینی در جدول ۱ نشان داده شده است. بررسی روایی محتوایی و ظاهری پرسشنامه با استفاده از پانل متخصصان و پس از انجام اصلاحات لازم به دست آمد. پایایی پرسشنامه نیز با انجام پیش‌آزمون و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که نتایج آن در جدول ۲ مشاهده می‌شود. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو بخش توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم‌افزار SPSS₂₀ انجام شد.

ابعاد فراموش شده کارآفرینی‌اند که ناشی از نگاه تک‌بعدی به کارآفرینی تا به امروز بوده است؛ زیرا فردی که به خلق ایده‌های نو می‌پردازد دارای زمینه‌های اجتماعی مانند ویژگی‌های خانوادگی، آداب و رسوم جامعه، میزان مشارکت و همکاری، دوستان و همسایگان و اقوام است که می‌توانند در دستیابی به موفقیت او را یاری کنند. Moradnejadi et al. (2007) محیط اقتصادی، ویژگی‌های روان‌شناختی، پویایی محیط، دسترسی به منابع، مهارت بازاریابی، محیط اکولوژیکی و علاقه به کشاورزی را به عنوان سازه‌های مؤثر بر روحیه کارآفرینی در واحدهای تولید گلخانه‌ای در ایران معرفی کردند. Yaghubi (2008) نیز با بررسی سازوکارهای تقویت کارآفرینی در آموزش عالی کشاورزی، بسترسازی و برنامه‌ریزی، مشوق‌های اقتصادی، عوامل قانونی و حمایتی را در توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه در بخش کشاورزی مؤثر ارزیابی کرده است؛ همچنین در مطالعه‌ای نیازهای پایه‌ای کشاورزان برای توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی، سرمایه مالی و اعتباری کافی، شرایط اقتصادی، دسترسی به سرمایه‌های موجود، فرصت‌های دسترسی به مشاوره، دسترسی به خدمات حمایتی، مشتریان و افراد مورد نیاز و غیره بیان شده است که می‌توان چنین مطالعاتی را در حوزه رویکرد محیطی و اقتصادی به کارآفرینی کشاورزی دانست (CADE:2006).

پژوهش‌ها نشان می‌دهد که صفات افراد بر روحیه آن‌ها برای شروع یک کسب‌وکار اثرگذار است. افرادی که دارای صفاتی از قبیل میل زیاد برای خطرکردن، تحمل ابهام و منبع کنترل درونی هستند احتمال بیشتری دارد که اقدام به شروع یک کسب‌وکار جدید کنند (Gurel et al., 2010; Lee et al., 2011). Altinty & Daniel (2010) در پژوهش خود نشان دادند که بین نوآر بودن و تمایل به ریسک‌پذیری با روحیه کارآفرینی همبستگی وجود دارد؛ همچنین یافته‌های پژوهش Gurel et al. (2010) وجود رابطه مثبت و معنادار بین نوآر بودن و روحیه کارآفرینی را تأیید کرد. آنچه در این بین مهم به نظر می‌رسد شناسایی عوامل مؤثر بر روحیه کارآفرینی کشاورزان است؛ زیرا شناسایی این عوامل امری معمولی نیست و کارآفرینی در فرصت‌های مربوط به توسعه پایدار از اهمیت زیادی برخوردار

۱. این پرسشنامه توسط مؤسسه توسعه کارآفرینی در هند طراحی شده است.

جدول ۱. حداکثر و میانگین نمره مورد قبول هریک از ویژگی‌های کارآفرینی

ردیف	ویژگی	حد اکثر نمره	نمره مورد قبول	آلفای کرونباخ در صورت حذف مقیاس
۱	توفیق طلبی	۱۲	۹	۰/۷۲
۲	استقلال طلبی	۶	۴	۰/۷۶
۳	خلاقیت	۱۲	۸	۰/۶۶
۴	ریسک پذیری	۱۲	۸	۰/۶۹
۵	اعتماد به نفس	۱۲	۸	۰/۷۱
نمره کل		۵۴	۳۷	

کارآفرینی بر پایه میانگین و انحراف معیار، پاسخگویان به سه دسته پایین، متوسط و بالا تقسیم‌بندی شدند. همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، بیشتر کشاورزان در طبقه متوسط قرار دارند.

جدول ۳. مشخصه‌های روحیه کارآفرینی کشاورزان

شاخص‌های روحیه کارآفرینی	میانگین نمره محاسبه شده	نمره مورد قبول
توفیق طلبی	۶	۹
استقلال طلبی	۲	۴
ریسک‌پذیری	۵/۴	۸
خلاقیت	۶	۸
اعتماد به نفس	۵/۲۵	۸
نمره کل	۲۴/۷۵	۳۷

جدول ۴. توزیع فراوانی میزان روحیه کارآفرینی کشاورزان

شاخص‌های روحیه کارآفرینی	فراوانی	درصد
پایین (کمتر از ۲۰)	۴۲	۲۸/۸
متوسط (۲۰-۴۰)	۱۰۲	۵۳/۲
بالا (بیشتر از ۴۰)	۳۶	۱۸
کل	۱۸۵	۱۰۰

یافته‌ها نشان داد (جدول ۵) که از میان عوامل مهارتی (توانایی برنامه‌ریزی برای آینده، داشتن اطلاعات در زمینه یک کسب‌وکار و توانایی سازماندهی فعالیت‌های کارآفرینی)، از میان عوامل اقتصادی (میزان منابع مالی، امکان دریافت وام در زمینه ایجاد کسب‌وکار و تأمین نیروی کار از طریق خانواده)، از میان عوامل سازمانی (ارتباط با افراد کارآفرین، برگزاری دوره‌های آموزشی و ارتباط با دانش‌آموختگان کشاورزی)، از میان عوامل محیطی (دسترسی به بازار، دسترسی به آب کشاورزی و دسترسی به مشتریان) و از میان عوامل شخصیتی (خود کارآمدی، تجربه فردی و شجاعت) دارای بیشترین اهمیت در راستای کارآفرینی از دیدگاه کشاورزان است. در مقابل، از میان عوامل مهارتی (توانایی استفاده از ادوات کشاورزی)، از میان عوامل اقتصادی (قیمت یا اجاره‌بهای زمین)، از میان عوامل

جدول ۲. آلفای کرونباخ محاسبه شده برای بخش‌های مختلف

عوامل	آلفای کرونباخ
عوامل مهارتی	۰/۹۲
عوامل اقتصادی	۰/۹۳
عوامل سازمانی	۰/۸۳
عوامل محیطی	۰/۹۳
عوامل شخصیتی	۰/۸۹

نتایج و بحث

بر اساس نتایج آمار توصیفی میانگین سن پاسخگویان ۴۵/۴۶ سال با انحراف معیار ۱۱/۶ سال بود. جوان‌ترین کشاورز ۲۵ و مسن‌ترین ۷۰ ساله بود. از نظر میزان تحصیلات نیز ۳۰ درصد بیسواد، ۳۰ درصد دارای مدرک ابتدایی، ۱۳/۳ درصد راهنمایی، ۲۰ درصد دیپلم و تنها ۶/۷ درصد از آنان دارای مدرک دانشگاهی بودند. متوسط تعداد فرزندان خانوار ۳ نفر و بیشترین فراوانی مربوط به خانوارهای ۵ نفره (۳۴/۶) بود. بیشتر کشاورزان (۷۴ درصد) متأهل و مابقی مجرد بودند.

به منظور سنجش روحیه کارآفرینی پاسخگویان از آزمون استاندارد جامع کارآفرینی بهره گرفته شد. در این زمینه، پنج ویژگی توفیق طلبی، استقلال طلبی، خلاقیت، ریسک‌پذیری و اعتماد به نفس سنجیده شد. بر این اساس هر فرد در زمینه هر ویژگی (به جز استقلال طلبی که با شش گویه سنجیده می‌شود) امتیازی بین صفر تا ۱۲ و در کل امتیازی بین صفر تا ۵۴ کسب می‌کند که نمره کل به دست آمده نشان‌دهنده میزان کل روحیه کارآفرینی افراد است. در جدول ۳، میانگین نمره کسب‌شده افراد در زمینه هریک از مشخصه‌های روحیه کارآفرینی و نمره مورد قبول برای هریک از این شاخص‌ها مشاهده می‌شود. بالاترین امتیاز به توفیق طلبی و پایین‌ترین امتیاز به استقلال طلبی اختصاص پیدا کرده است؛ همچنین یافته‌ها بیانگر آن است که میانگین نمره‌های کسب‌شده برای تمامی شاخص‌های روحیه کارآفرینی پایین‌تر از نمره مورد قبول است.

در ادامه، به منظور طبقه‌بندی افراد بر اساس ویژگی‌های

سازمانی (وجود بوروکراسی برای دسترسی به اعتبارات)، از میان عوامل محیطی (دسترسی به خدمات حمایتی) و از میان عوامل شخصیتی (انتقادپذیری) از کمترین اهمیت در راستای کارآفرینی از دیدگاه کشاورزان برخوردار است.

جدول ۵. دیدگاه کشاورزان در خصوص عوامل تأثیرگذار بر ایجاد روحیه کارآفرینی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین از ۵	گویه‌ها	عوامل
۱		۰/۸۸	۴/۴	توانایی برنامه‌ریزی برای آینده	مهارتی
۲		۰/۹۳	۴/۶۰	داشتن اطلاعات در زمینه یک کسب‌وکار جدید	
۳		۰/۹۵	۴/۳	توانایی سازماندهی فعالیت‌های کارآفرینی	
۴		۰/۹۶	۳/۹۳	توانایی عملیاتی کردن یک ایده جدید	
۵		۱/۱	۳/۹	توانایی استفاده از ادوات کشاورزی	
۱		۰/۷۶	۴/۵۳	میزان منابع مالی	اقتصادی
۲		۰/۹۸	۴/۴	امکان دریافت وام در زمینه ایجاد کسب‌وکار جدید	
۳	۰/۲۴	۱/۰۳	۴/۱۶	تأمین نیروی کار از طریق خانواده	
۴	۰/۲۵	۱/۰۷	۴/۱۶	داشتن نیروی انسانی مورد نیاز	
۵	۰/۲۶	۱/۱	۴/۱۶	هزینه نیروی کار	
۶		۰/۹۳	۴/۲۶	داشتن ادوات کشاورزی به منظور کارآفرینی	

ادامه جدول ۵. دیدگاه کشاورزان در خصوص عوامل تأثیرگذار بر ایجاد روحیه کارآفرینی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین از ۵	گویه‌ها	عوامل	
۷		۰/۹۵	۴/۳۶	کمک‌های مالی بلاعوض از طرف دولت	ادامه (اقتصادی)	
۸		۱/۴۹	۳/۶۶	مساعده‌بودن شرایط بیمه برای کسب‌وکار		
۹		۱/۲۵	۳/۹۶	قیمت یا اجاره‌بهای زمین		
۱		۰/۹۴	۴/۱	ارتباط با افراد کارآفرین	سازمانی	
۲		۱/۰۶	۴/۰۶	برگزاری دوره‌های آموزشی		
۳		۱/۰۸	۳/۸	ارتباط با دانش‌آموختگان کشاورزی		
۴		۱/۰۹	۳/۵۳	انتشار مجله‌های علمی - ترویجی در زمینه کارآفرینی		
۵		۱/۱۴	۳/۸	پخش فیلم‌های افراد موفق کارآفرین از تلویزیون		
۶	۰/۳۱	۱/۲۲	۳/۹	شفافیت ارائه خدمات از طرف ارگان‌های دولتی		
۷	۰/۳۲	۱/۲۵	۳/۹	اعطای پاداش به کارآفرینان برتر از طرف جهاد کشاورزی		
۸		۱/۲	۳/۴	ارائه ایده‌های نو از سوی مهندسان کشاورزی		
۹		۱/۵۹	۳/۲۶	وجود بوروکراسی برای دسترسی به اعتبارات		
۱		۱/۰۲	۴/۴	دسترسی به بازار		محیطی
۲		۱/۰۸	۴/۲۳	دسترسی به آب کشاورزی		
۳		۱/۰۴	۴/۲	دسترسی به مشتریان		
۴		۱/۱۵	۴/۱۳	دسترسی به نهاده‌ها		
۵		۱/۱۳	۴/۱	وجود صنایع جانبی در منطقه		
۶		۱/۰۸	۴	وجود نیروی کار متخصص		
۷		۱/۱۹	۳/۹	دسترسی به منابع انسانی		
۸		۱/۱۸	۳/۸۳	وجود راه‌های ارتباطی		
۹		۱/۲۷	۳/۸	خاک حاصلخیز		
۱۰		۱/۳	۳/۶۶	مشارکت مردم محلی در ایجاد کارآفرینی		
۱۱		۱/۲۹	۳/۰۶	دسترسی به خدمات حمایتی		
۱		۱/۲۷	۴/۱۶	خودکارآمدی	شخصیتی	
۲		۱/۳	۳/۹۶	تجربه فردی		
۳		۱/۳	۳/۹	شجاعت		
۴		۱/۱۷	۳/۸	اعتمادبه‌نفس		
۵		۱/۳۱	۳/۷۶	خوش‌بینی		
۶		۱/۲۳	۳/۵۶	انتقادپذیری		

جدول ۶. ضریب همبستگی بین متغیرهای تحقیق و روحیه کارآفرینی

متغیر مستقل	ضریب همبستگی R	سطح معناداری
عوامل مهارتی	۰/۰۷۳	۰/۱۵۳
عوامل اقتصادی	**۰/۲۱۸	۰/۰۰۷
عوامل سازمانی	**۰/۲۸۲	۰/۰۰
عوامل محیطی	**۰/۴۲۸	۰/۰۰
سن	**۰/۳۶۴	۰/۰۰
میزان تحصیلات	**۰/۳۷۰	۰/۰۰
تعداد فرزندان	**۰/۳۴۲	۰/۰۰

** معنی داری در سطح ۰/۰۱؛ * معنی داری در سطح ۰/۰۵

جدول ۷. تحلیل رگرسیون گام به گام

متغیر	مقدار β	مقدار بتا	t	sig
ضریب ثابت	۶۲/۴۹۴	-	۱۵/۳۰۶	۰/۰۰
عامل شخصیتی	۱/۰۴۹	۰/۶۰۰	۶/۷۳۱	۰/۰۰
سن	-۰/۱۸۹	-۰/۲۰۳	-۰/۲۳۷	۰/۰۰
عامل اقتصادی	۰/۴۶۸	۰/۳۷۵	۰/۳۷۵	۰/۰۰
عامل محیطی	۰/۳۶۲	۰/۳۳۷	۰/۳۳۷	۰/۰۱

جدول ۸. ضرایب تعیین متغیرهای تأثیرگذار

در ایجاد روحیه کارآفرینی

گام	متغیر	ضریب همبستگی R	ضریب تعیین R^2
۱	عامل شخصیتی	۰/۶۸۶	۰/۴۶۷
۲	سن	۰/۷۱۲	۰/۵۰۷
۳	عامل اقتصادی	۰/۷۲۵	۰/۵۲۶
۴	عامل محیطی	۰/۷۴۰	۰/۵۴۸

بر اساس جدول ۸ عامل شخصیتی سهم بیشتری را در تبیین واریانس روحیه کارآفرینی کشاورزان دارد (۴۶/۷ درصد). این یافته‌ها آن قسمت از رهیافت‌های ایجاد روحیه کارآفرینی را که مبتنی بر ویژگی‌های شخصیتی است و پژوهشگرانی مانند Baum et al. (2007)، Fraser & Greene (2006) و Rauch & Frese (2007) بدان توجه داشته‌اند تأیید می‌کند و بیانگر آن است که سایر عوامل در مقایسه با عامل شخصیتی از اهمیت کمتری در ایجاد روحیه کارآفرینی کشاورزان برخوردارند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که رابطه مثبت و معناداری بین عوامل اقتصادی، سازمانی، محیطی، شخصیتی و میزان تحصیلات با روحیه کارآفرینی کشاورزان وجود دارد؛ همچنین بین سن و تعداد فرزندان با روحیه کارآفرینی رابطه منفی و معناداری مشاهده شد. این یافته‌ها بیانگر آن است که با افزایش تعداد فرزندان و سن روحیه کارآفرینی کشاورزان کاهش می‌یابد؛ از این رو می‌توان چنین استدلال کرد که با توجه به اینکه کشاورزان مسن‌تر، که دارای تعداد فرزندان بیشتری هستند، سطح سواد پایین‌تری نسبت به کشاورزان جوان دارند، در واقع عامل سواد می‌تواند به عنوان عاملی در راستای به‌وجود آمدن اختلاف در بین کشاورزان از نظر روحیه کارآفرینی باشد. یافته‌های تحقیق بیانگر آن بود

به منظور بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق با روحیه کارآفرینی کشاورزان از ضریب همبستگی استفاده شد. یافته‌ها نشان داد (جدول ۶) که بین روحیه کارآفرینی و عوامل اقتصادی، سازمانی، محیطی، شخصیتی و میزان تحصیلات در سطح ۹۹ درصد رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. این یافته‌ها نتایج پژوهش‌های Eimani & Hashemi (2010)، Kipanidze & Michel (2005)، Gurel et al. (2010) و Rauch & Frese (2007) را تأیید می‌کند، اما در مقابل بین عامل مهارتی و روحیه کارآفرینی رابطه‌ای دیده نشد؛ همچنین بین سن و تعداد فرزندان با روحیه کارآفرینی رابطه منفی و معنی داری در سطح ۹۹ درصد وجود دارد که نشان‌دهنده آن است که افراد مسن و با تعداد فرزندان بیشتر روحیه کارآفرینی پایین‌تری دارند.

برای شناسایی متغیرهای تبیین‌کننده روحیه کارآفرینی کشاورزان از رگرسیون به روش گام به گام استفاده شد. بر اساس یافته‌ها (جدول ۷) چهار عامل شخصیتی، سن، اقتصادی و محیطی به ترتیب وارد معادله رگرسیون شدند و عامل شخصیتی با بتای معادل ۰/۶ بیشترین اثر مستقیم بر روحیه کارآفرینی کشاورزان را داشت و عوامل اقتصادی، محیطی و سن به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. این یافته‌ها نتایج پژوهش‌های al.Moradnejadi et (2007)، Alison (1990) و Yaghubi (2008) مبنی بر نقش عوامل شخصیتی، محیطی و اقتصادی در ایجاد روحیه کارآفرینی را تأیید می‌کند.

ضریب همبستگی چندگانه (R) در تحلیل رگرسیونی ۰/۷۴ و ضریب تعیین (R^2) ۰/۵۴۸ است؛ بدین ترتیب چهار متغیر موجود در تحلیل رگرسیونی مزبور در کل ۵۴/۸ درصد از تغییرات روحیه کارآفرینی کشاورزان را تبیین می‌کنند. این یافته‌ها در جدول ۸ نشان داده شده است.

۲. با توجه به اینکه با کاهش سن و افزایش سطح سواد، روحیه کارآفرینی کشاورزان افزایش می‌یابد، پیشنهاد می‌شود که مسئولان، تسهیلات و نهاده‌های بیشتری را در اختیار کشاورزان جوان و تحصیلکرده قرار دهند؛

۳. با توجه به اینکه از بین عامل‌های سازمانی سه متغیر ارتباط با افراد کارآفرین، برگزاری دوره‌های آموزشی و ارتباط با دانش‌آموختگان کشاورزی از بیشترین اهمیت در ایجاد روحیه کارآفرینی برخوردار بودند، پیشنهاد می‌شود که تسهیلات و امکانات بیشتری برای برگزاری کلاس‌های آموزشی- ترویجی در زمینه کارآفرینی، ایجاد ارتباط با دانش‌آموختگان رشته‌های کشاورزی و بازدید کشاورزان از فعالیت‌های کارآفرینان در اختیار سازمان‌های ذی‌ربط قرار گیرد؛

۴. با توجه به اهمیت بالای عامل شخصیتی در ایجاد روحیه کارآفرینی کشاورزان و اینکه مؤلفه‌های این عامل همچون خلاقیت، ریسک‌پذیری، خودکارآمدی، تمایل و خوش‌بینی قابل آموزش هستند و از طریق آموزش تقویت می‌شوند (Llewellyn & Wilson, 2003)، پیشنهاد می‌شود به بخش آموزش کشاورزی از سوی مسئولان توجه بیشتری شود؛ چراکه دستیابی به آموزش افراد را به مهارت‌ها و بینش باز و انعطاف‌پذیری برای قابلیت‌های بازار و فرصت‌های آن مجهز می‌کند و بدین ترتیب زمینه‌های کارآفرینی و ایجاد اشتغال در بخش کشاورزی فراهم می‌آید.

که چهار عامل شخصیتی، سن، اقتصادی و محیطی به ترتیب وارد معادله رگرسیون شدند و در مجموع ۵۴/۸ درصد از تغییرات متغیر روحیه کارآفرینی را تبیین کردند. شایان ذکر است که عامل شخصیتی بیشترین اثر مستقیم بر ایجاد روحیه کارآفرینی کشاورزان را داشت؛ بنابراین می‌توان چنین استدلال کرد که هرچه متغیرهای شخصیتی کشاورزان همچون خودکارآمدی، ریسک‌پذیری، تمایل و خوش‌بینی در زمینه کارآفرینی تقویت شوند، روحیه کارآفرینی در آن‌ها بیشتر خواهد شد. با توجه به اقتضایی بودن زمینه کسب‌وکار و کارآفرینی در مطالعه کسب‌وکارهای کشاورزی لازم است زمینه و فضای خاص این کسب‌وکارها مد نظر قرار گیرد، چراکه ممکن است در شرایط مختلف عامل‌های متفاوتی بر روحیه کارآفرینی اثرگذار باشند.

بر اساس نتایج این پژوهش پیشنهاد می‌شود:

۱. با توجه به رابطه مثبت و معنادار بین عامل محیطی و روحیه کارآفرینی کشاورزان و اینکه دسترسی به بازار فروش از عوامل تأثیرگذار محیطی در ایجاد روحیه کارآفرینی کشاورزان است، پیشنهاد می‌شود که فعالیت‌های کارآفرینی در محیط‌های کشاورزی به صورت زنجیره‌ای صورت گیرد؛ بدین معنا که در طول فرایند کارآفرینی هر سه بخش تأمین نهاده، فرایند تولید و عرضه محصول به صورت سیستماتیک و متصل به هم سازماندهی شود؛

REFERENCES

- Alison, M., 1990. *Entrepreneurship: An International Perspective*.
- Baseri, B. and Jahangard, A (2007) "Analyzing Capacity of agricultural employment", *Journal of Agricultural Economics and Development*, Vol: 59, pp. 119-146, Iran. (In Farsi)
- Baum, J.R., Frese, M., Baron, R.A. and Katz, J.A (2007), "Entrepreneurship as an area of sychological study: an introduction", In: Baum, J.R., Frese, M., Baron, R.A. (Eds.), *The Psychology of Entrepreneurship*. Lawrence Earlbaum, Mahwah, NJ, PP. 1-18.
- CADE. 2006. Phase 3: 2007-2012 mission statement, operating principles, goals and objectives. Center for Agricultural Development and Entrepreneurship Strategic Plan. Available in: www.cadefarms.org/pdf/CADE
- StrategicPlanIII.pdf*
- Dethier, Jean-Jacques, & Effenberger, Alexandra. (2012). Agriculture and development: a brief review of the literature. *Economic Systems*.
- Eimani, S. and Hashemi, S.S (2008) "The Entrepreneurship Factor in Sustainable Tourism Development", *Journal of Work and Society*, Vol: 106-107, pp. 95-105, Iran. (In Farsi)
- Ghasemi, J., Asadi, A. and Hosaini Nia, Gh (2008) "Analyzing Factors Influencing The Entrepreneurial Spirit Development of Graduate Education Students' in College of Agriculture and Natural Resources of Tehran University" *Iranian Journal of Agricultural Economics and Development Research*, Vol: 2-40,2, pp. 71-79, Iran. (In Farsi)

- Gurel, E., Altinay, L., Daniele, R., 2010. Tourism students' entrepreneurial intentions. *Annals of Tourism Research* 37 (3), 646–669.
- Hisrich, D. R., Langan-Fox, J., & Grant, S. (2007). Entrepreneurship research and practice. A call to action for psychology. *American Psychologist*, 62(6), 575–589.
- Jamshidifar, M., Khorrami, Sh. and Raheli, H (2007) "Analyzing Factors Affecting of Agricultural Students Entrepreneurial Spirit in Tabriz", *Journal of Researches of Agricultural Extension and Education*, Vol: 3, pp. 53-64, Iran. (In Farsi)
- Kirkwood, J (2007). Igniting the entrepreneurial spirit: is the role parents play gendered? *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* Vol. 13 No. 1, 2007 pp. 39-59
- Krueger, N. F (2007) "What lies beneath? The experiential essence of entrepreneurial thinking", *Entrepreneurship: Theory and Practice*, Vol: 31(1), PP.123–138.
- Kuckertz, A. and Wagner, M (2010), "The influence of sustainability orientation on entrepreneurial intentions — Investigating the role of business experience", *Journal of Business Venturing*, Vol: 25, PP. 524–539
- Laspita, S., Breugst, N., Heblich, S. and Patzelt, H (2012), "Intergenerational transmission of entrepreneurial intentions", *Journal of Business Venturing*, Vol: 27, PP. 414–435.
- Llewellyn, D. J., & Wilson, K. M. (2003), "The controversial role of personality traits in entrepreneurial psychology", *Education and Training*, Vol: 45(6), pp. 341–345.
- Lordkipanidze, M., Han, B. and B. Mikael (2005), "The Entrepreneurship Factor in sustainable Tourism Development", *Journal of Cleaner Production*, Vol: 13. PP. 787- 798.
- Mitchell, R.K., Busenitz, L., Lant, T., McDougall, P.P., Morse, E.A. and Smith, J (2002), "Toward a theory of entrepreneurial cognition: rethinking the people side of entrepreneurship research", *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol: 27, PP. 93–104.
- Moradnejadi, H., Iravani, H., Shabanali Fami, H., Hosaini, S. M., & Kafi, M (2007), "Analysis of Factors Influencing the development of entrepreneurship in greenhouse production units in Iran", *Journal of Iran Agricultural Sciences*, Vol 2(38), pp. 219-226. (In Farsi)
- Mueller, S. L., & Thomas, A. S. (2001). Culture and entrepreneurial potential: A nine country study of locus of control and innovativeness. *Journal of Business Venturing*, Vol: 16, pp. 51–55.
- Obschonka, Martin, Silbereisen, Rainer K, & Schmitt-Rodermund, Eva. (2010). Entrepreneurial intention as developmental outcome. *Journal of Vocational Behavior*, 77(1), pp. 63-72.
- Pillis, E., & Reardon, K. K. (2007). The influence of personality traits and persuasive messages on entrepreneurial intention: A cross-cultural comparison. *Career Development International*, 12(4), 382–396.
- Rauch, A., & Frese, M. (2007). Born to Be an Entrepreneur? Revisiting the Personality Approach to Entrepreneurship.
- Robinson, P.B., Stimpson, D.V., Huefner, J.C., Hunt, H.K (1991), "An attitude approach to the prediction of entrepreneurship", *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol: 15, pp. 13–31.
- Yaghubi, J (2008), "Analyzing Mechanisms of Agricultural Entrepreneurship Strengthening in Higher education", Conference of Iran Universities Changes and Perspective Towards entrepreneurship".